

УДК 343.2

Б. М. Орловський, аспірантОдеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПІДСТАВИ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню правової та фактичної підстави необхідної оборони. На підставі проведеного дослідження автором пропонуються відповідні зміни до ч. 2 ст. 36 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: необхідна оборона, суспільно небезпечне посягання, реальна загроза, заподіяння шкоди, правова та фактична підстава необхідної оборони, обстановка захисту.

Однією із обставин, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України, є необхідна оборона. Вона є найбільш поширеним на практиці дійовим засобом боротьби зі злочинністю, який закон дає можливість застосовувати кожній людині, незалежно від її соціального статусу і спеціальної підготовки. Тому забезпечення ефективного правового регулювання інституту необхідної оборони у кримінальному праві України є важливою гарантією захисту громадянами своїх конституційних прав та свобод на рівні міжнародних стандартів.

Дослідженням інституту необхідної оборони у вітчизняній та сучасній науці кримінального права займалися такі українські та російські вчені, як наприклад, П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, С. В. Бородин, Г. В. Діденко, С. А. Кулинич, С. І. Міронов, Я. В. Мочкош, Н. Н. Паше-Озерський, Л. Н. Смірнова, В. В. Сташис, В. Я. Таций, І. С. Тишкевич, І. В. Ткаченко, І. В. Хохлова, Т. Г. Шавгулідзе, О. П. Шем'яков, М. І. Якубович та багато інших. В даній статті автор, спираючись на попередні дослідження, намагається розглянути і проаналізувати правову та фактичну підставу необхідної оборони, визначити недоліки їх законодавчого закріплення та пропонує на основі свого дослідження відповідні зміни до Кримінального кодексу України (далі — КК України). Також автор розглядає підставу необхідної оборони на прикладі такого актуального її виду, як встановлення механічних засобів та пристроїв, які автоматично спрацьовують на ураження особи, що посягає. Актуальність обраної тематики обумовлена також значною кількістю помилок, пов'язаних із визначенням часових меж необхідної оборони, а саме початку виникнення права на її здійснення, які робляться слідчими та суддями при розслідуванні і розгляді кримінальних справ з питань перевищення особою меж необхідної оборони.

Відповідно до ст. 36 КК України необхідна оборона — це дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається — або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання [1, 85]. Підставою для виникнення права на необхідну оборону відповідно до ч. 1 ст. 36 КК України є вчинення особою суспільно небезпечного посягання. Суспільно небезпечним посяганням є злочинне діяння, ознаки якого передбачені у КК України. Закон прямо не визначає таке посягання злочином, оскільки правомірною вважається оборона не тільки від діяння, яке в кримінально-правовому значенні є зло-

оборону від суспільно небезпечного посягання або реальної загрози його здійснення незалежно від можливості його уникнути або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади». Ми вважаємо, що саме таке викладення ч. 2 ст. 36 КК України найбільш повно відображає положення про підстави застосування права на необхідну оборону, які зокрема викладені таким чином у абз. 2 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону», та є більш зрозумілим звичайному громадянину і правоохоронним органам при його практичному застосуванні.

В теорії кримінального права більшість вчених, таких як Ю. В. Баулін, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, розглядаючи необхідну оборону як обставину, що виключає злочинність діяння, виділяють її правову та фактичну підставу [4, 235–237; 5, 293–294]. Ю. В. Баулін вказував, що правовою підставою необхідної оборони є саме суспільно небезпечне посягання, яке направлене на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам особи, що обороняється, або іншої особи, суспільним інтересам чи інтересам держави. При цьому суспільно небезпечне посягання може бути здійснене особою як безпосередньо (наприклад, спроба задушити жертву, вкрасти майно і т. д.), так і з використанням спеціальних засобів, таких як зброя, механізми і тварини. Використання спеціальних засобів свідчить про підвищену небезпеку посягання. Фактичною підставою необхідної оборони є викликана обставиною захисту необхідність в негайному спричиненні посягаючому шкоди з метою попередження чи припинення суспільно небезпечного посягання. При цьому необхідність негайного спричинення шкоди посягаючому має місце там і тоді, де і коли невжиття таких заходів по попередженню та припиненню посягання загрожує спричиненням явної і непоправної шкоди правоохоронюваним інтересам [4, 235–237]. Відповідно до вказаних нами положень можна визначити, що у сучасному кримінальному законодавстві України правовою підставою необхідної оборони є суспільно небезпечне посягання або реальна загроза його здійснення, а фактичною підставою — необхідність в негайному спричиненні тому, хто посягає, шкоди для попередження чи припинення суспільно небезпечного посягання або реальної загрози його здійснення.

Узагальнюючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок про необхідність законодавчого закріплення виникнення у особи підстав для необхідної оборони в ч. 2 ст. 36 КК України за рахунок викладених нами положень. Також автором було детально досліджено та розмежовано на прикладах з практики правову та фактичну підставу необхідної оборони. Законодавче закріплення підстав для виникнення права на необхідну оборону, на нашу думку, є важливим кроком вперед у забезпеченні ефективного правового регулювання цього кримінально-правового інституту на рівні міжнародних стандартів.

Література

1. Кримінальний кодекс України (із змінами і доповненнями станом на 1 лютого 2011 року). — Х.: Одіссей, 2011. — 240 с.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 року «Про судову практику у справах про необхідну оборону» // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973–2005 рр. — Х.: Одіссей, 2006. — 528 с.

3. Ухвала колегії суддів Судової палати з кримінальних справ Верховного Суду України від 7 лютого 2008 р.: (Єдиний державний реєстр судових рішень) / Державне підприємство «Інформаційні судові системи». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1718884>

4. Баулін Ю. В. *Обстоятельства, исключаящие преступность деяния* / Ю. В. Баулін. — Х.: Основа, 1991. — 360 с.

5. *Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 496 с.*

Б. М. Орловский, аспирант

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОСНОВАНИЯ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

РЕЗЮМЕ

В науке уголовного права регулирование оснований необходимой обороны является недостаточно четким и регламентированным. Автором проводится исследование правового и фактического основания необходимой обороны с использованием материалов практики. На основании проведенного исследования автором предлагаются соответствующие изменения в ч. 2 ст. 36 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: необходимая оборона, общественно опасное посягательство, реальная угроза, причинение вреда, правовое и фактическое основание необходимой обороны, обстановка защиты.